

**МЕДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ СВЯТОГО ВОЛОДИМИРА
ТА ЙОГО ФАКУЛЬТЕТСЬКІ КЛІНІКИ
(ДО 175-РІЧЧЯ КИЇВСЬКОГО МЕДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)**

ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України», м. Київ, Україна

Мета роботи – висвітлити історію створення медичного факультету Університету св. Володимира та діяльність його факультетських клінік у XIX столітті.

Матеріали і методи. Вивчалися праці з історії України, Києва, Київського університету і медичного інституту, положення про факультетські клініки, їхні звіти, довідники. Застосовано методи системного підходу, контент-аналізу, джерелознавчого та історіографічного аналізу, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, статистичний.

Результати. Заснування Київського університету св. Володимира в 1834 р. стало великою культурною подією, але медичний факультет був відкритий лише в 1841 р. Лікувальна робота розпочалася з 1844 р. у факультетських клініках (терапевтична, хірургічна, очна й акушерсько-гінекологічна), які спочатку знаходилися у головному корпусі, а з 1888 р. – на Бібіковському бульварі. Клініки очолювали провідні фахівці факультету.

Висновки. Першими клініками Університету св. Володимира були факультетські клініки, які стали центрами висококваліфікованої медичної допомоги, базою вищої медичної освіти і науки.

Ключові слова: Київський університет, медичний факультет, факультетські клініки.

ВСТУП

Великою культурною подією в житті Києва було заснування університету, якого багато років добивалась українська громадськість. Проте з його відкриттям імперська влада зволікала з політичних причин. Більше того, у процесі наступу на українську культуру і науку вона у 1817 р. закрила Києво-Могилянську академію, яка протягом XVIII століття була базою підготовки кандидатів для навчання на медичних факультетах зарубіжних університетів і госпітальних шкіл Росії, тобто зробила вагомий внесок у забезпечення держави як цивільними, так і військовими лікарями, кадрами викладачів та науковців для всієї імперії.

Проте польське повстання 1830–1831 рр. так налякало імператора Миколу I, що змусило його у 1830 р. закрити такі осередки польської освіти у Північно-Західному (Литва і Білорусь) і Південно-Західному (Правобережна Україна) краях, як Віленський університет і Волинський ліцей у Кременці. Замість них було вирішено створити у стародавній столиці – «матері міст руських» – Києві університет як осередок російської культури на заході Росії, центр русифікації, який мав позбавити український і білоруський народи «згубного» польського впливу. Під назвою Імператорського університету святого Володимира він був створений у 1834 р. [8].

Відповідно до важливих імперських завдань, покладених на Київський університет, на його організацію було виділено значні кошти, збудовано велику будівлю, передано лабораторії та бібліотеки Віленського університету і Кременецького ліцею. На утримання університету передавалися всі кошти колишнього Волинського ліцею, який ще у 1832 р. вирішено перевести з

Кременця до Києва; кошти, призначені для створення у Києві юридичного інституту; пожертви місцевого дворянства на Київську вищу гімназію; капітал, що утворився з пожертв місцевого дворянства на Київську вищу гімназію; капітал, що утворився з пожертви, зробленої П.Т. Демидовим ще у 1803 р. на відкриття університету в Києві. Згодом Київському університету були також передані кошти, призначені на ліцей в Орші [9].

Університет засновувався у складі двох факультетів – юридичного і філософського, який мав два відділи – історико-філологічний і фізико-математичний. Відкриття медичного факультету відкладалося на невизначений термін.

В імператорському указі зазначалося, що університет призначався переважно для жителів Київської, Волинської і Подільської губерній. Для нього було обрано місто Київ, «з давніх літ до заснування університету призначене, рівно дорогоцінне для всієї Росії як колиска святої віри наших предків і разом з тим перший свідок громадської їх самобутності». Він був покликаний «служити з'єднанню польського юнацтва з російським у Києві, цьому колись першопрестольному місті Росії, ґрунтованому вивченню російської мови й словесності, ознайомленню з установами російськими» [12].

Мета роботи – висвітлити історію створення медичного факультету Університету св. Володимира та діяльність його факультетських клінік у XIX ст.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

У ході роботи вивчалися праці з історії України, Києва, Київського університету і медичного інституту, положення про факультетські клініки, їх звіти, довідники.

Застосовано методи системного підходу, контент-аналізу, порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, статистичний, джерелознавчого та історіографічного аналізу.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

28 квітня 1840 р. було опубліковано царський указ про заснування у Київському університеті медичного факультету, а 6 травня 1840 р. Міністр освіти С.С. Уваров запропонував Раді університету внести пропозиції «щодо заснування при цьому університеті медичного факультету, і між цим зайнятися міркуваннями про розміщення приладдя його у новій університетській будівлі» [3].

Через брак належного приміщення для медичного факультету його відкриття було намічено на 1842 р., коли мало бути закінчене будівництво головного університетського корпусу. Але потреба в лікарнях, особливо у зв'язку з поширенням епідемій, була настільки великою, що міністр С.С. Уваров на зміну раніше виданого указу вже в грудні 1840 р. запропонував керівництву університету розпочати заняття на факультеті з початку 1841–1842 р. навчального року.

Для тимчасового розміщення медичного факультету було орендовано триповерховий будинок на Лютеранській вулиці, і вже 9 вересня 1841 р. 22 студенти-медики слухали першу лекцію з анатомії, а 12 вересня – з енциклопедії і методології медицини [13].

Медичному факультету було передано частину лабораторного майна і наочного приладдя Віленської медико-хірургічної академії, закритої урядом як один з центрів польського національно-визвольного руху. Через те, що більшість її викладачів були поляками, тільки невелике число осіб з них, визнаних політично благонадійними, змогли перейти на роботу до Київського університету.

На той час у Російській імперії функціонували Медико-хірургічна (потім – Військово-медична) академія в Петербурзі, медичні факультети університетів у Москві, Дерпті, Казані, Харкові, але Київському університетові вже при створенні медичного факультету відводилася важлива роль у системі медичної освіти країни. Він мав стати керівним центром для інших медичних факультетів півдня Росії. З цього приводу Міністр освіти С.С. Уваров у доповіді імператору Миколі I писав: «Для приведення до досконалого устрою викладання лікарських наук було б можливим зосередити його у двох головних місцях, а саме у Москві для північної частини імперії і в Києві – для південної частини; у такому порядку університетські (медичні) факультети у Дерпті, Казані та Харкові будуть таким чином служити допоміжними навчальними закладами і увійдуть в одне коло з двома головними» [13].

Термін навчання на медичному факультеті тривав п'ять років, а на інших факультетах – чотири роки. У 1841 р. розпочали навчання 22 студенти, у тому числі 16, які навчалися за казенні кошти, а в 1845 р. закінчили зі званням лікаря лише три особи.

Згідно зі статутом 1842 р., призначеним виключно для Київського університету, медичний факультет мав складатися з 10 кафедр [2,14]:

1) анатомії фізіологічної з макрографією, завідувачі – М.І. Козлов (1841–1844), О.П. Вальтер (1844–1868), В.О. Бец (1868–1890), М.А. Тихомиров (з 1890 р.);

2) фізіології здорової людини: Е.Е. Мірам (1842–1862), О.П. Вальтер (1862–1864), В.Б. Томса (1865–1884);

3) фізіології хворої людини, або патологічної фізіології з патологічною анатомією: М.І. Козлов (1841–1853), О.П. Вальтер (1853–1854), Ю.І. Мацон (1854–1856), Г.Н. Мінх (1876–1895);

4) загальної терапії і лікарського «речовинослів'я» з необхідними вказівками на токсикологію з викладом мінеральних вод і рецептурою: М.І. Козлов (1842–1843), В.В. Беккер (1843–1859), О.П. Вальтер (1859–1861), О.О. Шеффер (1861–1864), Е.Г. Гейбель (1865–1868, 1877–1897), В.І. Дибковський (1868–1870), П.П. Суцинський (1871–1876);

5) оперативної хірургії з хірургічною клінікою: В.А. Караваєв (1841–1861), Ю.К. Шимановський (1861–1868), О.Х. Рінек (1879–1894);

6) теоретичної хірургії з офтальмологією: В.А. Караваєв (1843–1844), В.В. Беккер (1844–1845), О.К. Цільхерт (1846–1848), В.К. Курдюмов (1848–1850), Х.Я. Гюббенет (1850–1870), М.В. Скліфосовський (1870–1871) О.П. Вальтер (1871–1872), С.П. Коломнін (1872–1879), О.Х. Рінек (1878–1881), О.С. Яценко (1882), Ф.К. Борнгаупт (1883–1903);

7) спеціальної терапії у повному обсязі: Ф.С. Цицюрін (1844–1846), С.П. Алфер'єв (1846–1857), Ф.Ф. Мерінг (1857–1864), Ю.І. Мацон (1865–1866), В.Т. Покровський (1866–1877), Л.К. Горєцький (1876–1877), К.Г. Трітшель (1877–1879), Є.І. Афанасьєв (з 1893);

8) терапевтичної клініки з семіотикою: М.І. Козлов (1842–1843), Ф.С. Цицюрін (1844–1857), С.П. Алфер'єв (1857–1864), Ф.Ф. Мерінг (1864–1886);

9) акушерства теоретичного і практичного з викладом хвороб породіль і новонароджених, акушерською клінікою: І.К. Крамаренков (1841), О.П. Матвєєв (1844–1882), Г.Є. Рейн (1883–1900);

10) державного лікарства, до якого належали: а) судова медицина; б) медична поліція з гігієною; в) лікарське законодавство, тобто короткий виклад перебігу справ, порядку служби і устрою лікарського управління в державі, а також відомості про цивільну службу і правознавство в обсязі, необхідному для лікаря; г) ветеринарна поліція з епізоотичними хворобами, завідувачі – І.Ф. Леонов (1842–1853), Ф.Ф. Мерінг (1853–1857), Ф.Ф. Ергардт (1857–1889), М.А. Оболонський (з 1889 р.).

Згодом, особливо після запровадження статуту 1863 р., поступово було відкрито ще такі кафедри:

11) порівняльної анатомії та ембріології, завідувачі – Е.Е. Мірам (1842–1862), П.І. Переміжко (1868–1891);

12) медичної хімії та фізики: М.І. Козлов, О.О. Шеффер (1863–1868), О.С. Шкляревський (з 1869 р.);

13)фармації та фармакогнозії: Л.Ф. Себет (1843–1853), І.М. Фонберг (1853–1854), М.М. Несзе (1854–1863), Е.Г. Неметті (з 1864 р.);

14)загальної патології: Н.А. Хржонцевський (1869–1887), В.В. Підвисоцький (з 1887 р.);

15)офтальмології: В.А. Караваєв (1843–1844), В.В. Беккер (1844–1845), О.К. Цільхерт (1846–1848), Х.Я. Гюббенет (1850–1870), О.В. Іванов (1870–1876), Е.Х. Мандельштам (1876–1880), А.В. Ходін (1881–1902);

16)гігієни, медичної поліції, географії і статистики: В.А. Субботін (1871–1893);

17)енциклопедії, методології та історії медицини: М.І. Козлов (1842–1846), Н.Я. Кожевников (1848–1850), Ф.Ф. Мерінг (1854–1860), Х.Я. Гюббенет (1861–1862), О.П. Вальтер (1869–1872), Е.Г. Гейбель (з 1874 р.).

Лікувальна робота з 1844 р. проводилась у факультетських клініках університету, які спочатку знаходилися у головному корпусі, а з 1888 р. – на Бібіковському бульварі (нині бульвар Тараса Шевченка). Функціонували терапевтична, хірургічна, очна і акушерсько-гінекологічна клініки [11].

Терапевтична клініка мала шість палат на 30 ліжок (дві на 12 осіб кожна, дві на двох кожна і дві для одного хворого). Амбулаторія працювала щоденно з 8 до 10 години для відбору хворих. За статутом штатні хворі (25) платили за утримання та лікування 7 крб. на місяць. Бідні, на погляд директора, приймалися безкоштовно. Позаштатні хворі (п'ять) за окрему кімнату платили 3 крб. на добу, за двомісні палати – по 2 крб. на добу кожний (табл. 1) [4].

Бюджет клініки складався зі спеціальних коштів, які становили близько 4500 крб. на рік. Вартість одного ліжка була 435 крб. 66 коп. на рік.

Харчування одного штатного хворого коштувало 31–32 коп. на добу, понадштатних – 75 коп. – 1 карбованець.

Персонал клініки складали: директор клініки – проф. В.В. Чирков; штатні ординатори – А.А. Ястребов, М.М. Васильєв; понадштатні Н.Ф. Страдомський, Г.А. Ковальський; фельдшер Г.Н. Прокопенко; 6 сиділок, 2 палатні служниці, по 1 служнику в лабораторії та кабінеті.

Таблиця 1

Рух хворих факультетської терапевтичної клініки за п'ять років (1890–1894 рр.)

Показник	Рік				
	1890	1891	1892	1893	1894
Перебувало на початок року	–	8	–	13	6
Прибуло протягом року	176	140	129	139	163
Вибуло	146	131	103	131	139
Померло	22	17	13	15	26
% летальності	15,07	13,0	12,6	11,45	18,7
Амбулаторні хворі	1887	1776	1409	1317	1508

Хірургічна клініка мала 30 ліжок: по 12 для чоловіків і жінок у великих палатах і по три – в окремих платних кімнатах для чоловіків і жінок (табл. 2) [5].

На хірургічну клініку відпускалося 10 882 крб. на рік, тобто на одне ліжко виділялося 435 крб. 68 копійок. На харчування одного хворого відпускалося 25 коп. на добу.

Таблиця 2

Рух хворих факультетської хірургічної клініки за п'ять років (1890–1894 рр.)

Показник	Рік				
	1890	1891	1892	1893	1894
Перебувало на початок року	85	97	103	146	116
Прибуло протягом року	89	85	76	78	115
Усього за рік	174	182	179	224	231
% летальності	5,17	6,0	3,9	5,36	6,92
Амбулаторні хворі	1860	1920	2176	2210	2376
Кількість відвідувань	3968	4898	6224	6725	7144

Директором клініки був проф. Л.А. Малиновський; штатними ординаторами – Г.А. Афанасьєв-Прокоф'єв, І.С. Кадигровов, понадштатними – М.Г. Пресницький, Н.Г. Кириця, І.І. Крижановський; фельдшером – М.Г. Студенко.

Очна клініка з 1844 р. до 22 березня 1870 р. була суміщена з хірургічною клінікою під керівництвом

проф. А.В. Караваєва. З 1870 р. до 1875 р. після виділення вона знаходилася під керівництвом проф. А.В. Іванова, а під час його відрядження за кордон тимчасово знаходилася з 1875 р. до 1880 р. під керівництвом приват-доцента М.Е. Мандельштама, з початку 1881 р. – приват-доцента О.А. Рустицького, а з другої половини року – під керівництвом проф. А.В. Ходіна [6].

До 1888 р. клініка мала 10 штатних ліжок, коли їй було додано шість понадштатних ліжок, а в кінці 1893 р. – ще дев'ять понадштатних ліжок, тобто їх стало 25, з них 10 штатних і 15 понадштатних (табл. 3).

За перебування у палаті, у якій було не більше двох ліжок, понадштатний хворий платив 2 крб. на добу, у

загальних палатах – 1 крб. на добу. На їх харчування відповідно витрачалося 44 коп. і 25 коп. на добу. Клініка фінансувалася так: 700 крб. на рік і додатково 300 крб. на кабінет клініки. Надходження від платних хворих становило 400 крб. на рік.

Таблиця 3
Рух хворих очної клініки за п'ять років (1890–1894 рр.)

Показник \ Рік	1890	1891	1892	1893	1894
Перебувало на початок року	16	12	3	7	9
Прибуло протягом року	183	192	156	179	235
Вибуло	187	201	152	176	239
Померло	–	–	–	1	–
Амбулаторні хворі	2150	2337	2094	2580	3286
Кількість відвідувань	17346	н/д	н/д	н/д	н/д

Акушерсько-гінекологічна клініка у 1844–1867 рр. мала лише вісім ліжок. У 1867 р. кількість ліжок збільшено до 25, а у 1888 р. відкрито ще п'ять понадштатних ліжок (табл. 4) [1, 7, 10].

З 1844 р. до 1882 р. клінікою завідував проф. А.П. Матвеев, потім по півроку нею керували

приват-доценти А.А. Шварц і Н.Ф. Толочинов, з 1883 р. – проф. Георгій Єрмолайович Рейн.

Штатними ординаторами були Г.Г. Левицький, В.Н. Гогоцький, понадштатними – Н.В. Унтілов, Д.А. Абуладзе і ще 12 лікарів; повивальною бабкою – А.Ф. Гусєва; фельдшерицями – О.А. Любовшиць і А.К. Липківська.

Таблиця 4
Рух хворих акушерсько-гінекологічної клініки за шість років (1890–1895)

Показник \ Рік	1890	1891	1892	1893	1894	1895
Було на початку року	15	9	1	11	13	9
Прибуло протягом року	293	314	281	318	415	451
Знаходилося	308	323	282	329	428	460
Вибуло	294	314	263	399	414	446
Померло	5	8	8	7	5	7
% летальності	1,62	2,47	2,83	2,12	1,16	1,52
Амбулаторні хворі	958	1042	939	1082	1410	1589
Кількість відвідувань	2504	3857	3032	2020	3092	4027

На утримання всіх факультативних клінік відпускатися з державного казначейства 22 500 крб. та зі спецкоштів університету – 14 531 крб., разом 37 031 карбованець.

Клінічна робота медичного факультету не обмежувалася факультетськими клініками. На підставі «Положення про клінічні відділення при Київському військовому шпиталі» (Додаток II до ст. 7 «Свод воен. пост., кн. XVI, узд. 1869», продовж. 1878 р.) при Київському військовому шпиталі було відкрито клінічні відділення університету – терапевтичне, хірургічне, дерматологічне і сифілідологічне, судово-медичне, а також відділення кафедри патологічної анатомії та експлоративний кабінет для нервово-м'язових захворювань.

Після запровадження університетського статуту 1884 року при міській Олександрівській лікарні було відкрито пропедевтичну клініку нервових хвороб, дитячу

клініку, які діяли на основі «Положення про клінічні відділення при Київській міській лікарні», затвердженого міністрами народної освіти та внутрішніх справ 11 березня 1889 року.

ВИСНОВКИ

1. Відкриття Київського університету св. Володимира стало великою культурною подією як у місті, так і в усій країні, а організація медичного факультету сприяла залученню до Києва нових науково-медичних кадрів і підвищенню якості медичної допомоги населенню.

2. Першими клініками медичного факультету Київського університету св. Володимира були факультетські клініки – терапевтична, хірургічна, очна, акушерсько-гінекологічна, які очолювали провідні фахівці факультету.

3. Факультетські клініки були не лише базою медичної освіти і науки, але й центрами висококваліфікованої медичної допомоги.

4. Госпітальні клініки університету були відкриті у Київському військовому шпиталі у 1849, 1863, 1884, 1889 рр., а клінічні відділення в Олександрівській міській лікарні – лише у 1874, 1884, 1887 роках.

ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні розвитку мережі, організації та діяльності медичних закладів Київської губернії.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абуладзе Д. Отчет Киевской акушерской клиники с 1894–1897 гг. / Д. Абуладзе. – Киев, 1999. – (4), 52, (3) с. : 17 табл.
2. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского университета св. Владимира (1834–1884) / сост. и ред. В. С. Иконников. – Киев : Тип. Императорского университета св. Владимира, 1884. – XXXVI, 816 с.
3. Владимирский-Буданов М. Ф. История Императорского университета св. Владимира / М. Ф. Владимирский-Буданов. – Т. 1. – Киев, 1884. – С. 402.
4. Врачебно-санитарные учреждения г. Киева: Справочная книжка / сост. : д-р В. Н. Сахновский. – Киев : Тип. Петра Барского, 1896. – С. 55–56.
5. Там само. – С. 56–57.
6. Там само. – С. 52–55.
7. Там само. – С. 43–52.
8. Історія Київського університету / Відповідальний редактор О. З. Жмудський. – Київ : Вид-во Київського університету, 1959. – С. 18.
9. Там само. – С. 20.
10. Писемский Г. Ф. Акушерско-гинекологическая клиника Импер. Университета св. Владимира: основание, развитие, деятельность и устройство / Г. Ф. Писемский. – Киев, 1900. – 67 с.
11. Правила об управлении клиник Университета св. Владимира. – Киев, 1844.
12. Рождественский С. В. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения, 1862–1902 / С. В. Рождественский. – Санкт-Петербург, 1902. – С. 298.
13. 125 лет Киевского медицинского института / под ред. В. И. Милько. – Київ : Здоров'я, 1966. – С. 5–6.
14. Там само. – С. 7.

Дата надходження рукопису до редакції: 16.10.2015 р.

Медицинский факультет Киевского университета св. Владимира и его факультетские клиники (к 175-летию Киевского медицинского университета)

О.М. Циборовский, В.М. Сорока
ГУ «Украинский институт стратегических исследований МЗ Украины», г. Киев, Украина

Цель – осветить историю создания медицинского факультета Университета св. Владимира и деятельность его факультетских клиник в XIX веке.

Материалы и методы. Изучались работы по истории Украины, Киева, Киевского университета и медицинского института, положение о факультетских клиниках, их отчеты, справочники. Применялись методы системного подхода, контент-анализа, источниковедческого и историографического анализа, сравнительно-исторического, проблемно-хронологического, статистического.

Результаты. Основание Киевского университета св. Владимира в 1834 г. стало большим культурным событием, но медицинский факультет был открыт лишь в 1846 г. Лечебная работа начала проводиться с 1844 г. в факультетских клиниках (терапевтическая, хирургическая, глазная и акушерско-гинекологическая), которые сначала находились в главном корпусе, а с 1888 г. – на Бибиковском бульваре. Клиники возглавляли ведущие специалисты факультета.

Выводы. Первыми клиниками Университета св. Владимира были факультетские клиники, которые стали центрами высококвалифицированной медицинской помощи, базой высшего медицинского образования и науки.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: Киевский университет, медицинский факультет, факультетские клиники.

Medical faculty of Kyiv University of St. Vladimir and its clinic faculty (to the 175th anniversary of the Kiev Medical University)

O.M. Tsiborovsky, V.M. Soroka
PE «Ukrainian Institute of Strategic Researches MHC of Ukraine», Kyiv, Ukraine

Purpose – to highlight the history of the Medical Faculty of the University of St. Vladimir and activities of its faculty clinics in the nineteenth century.

Materials and methods. Studied works on the history of Ukraine, Kyiv, Kyiv University and Medical Institute, faculty provision of clinics, their reports, guides. The method of systematic approach, content analysis, primary sources and historiographical analysis, comparative historical, problem-chronological, statistical.

Results. Foundation of the University of Kiev St. Vladimir in 1834 was a major cultural event, but the medical faculty was opened only in 1841 Clinical work began with 1844 in faculty hospitals (therapeutic, surgical, ophthalmic and obstetric and gynecological) that originally were in the main building, and from 1888 – the Bibikovsky Boulevard. Clinics led by leading specialists Department.

Conclusions. The first clinics of Saint Vladimir faculty had clinics that have become centers of high quality medical care, the basis of higher medical education and science.

KEY WORDS: Kyiv University, faculty of medicine, faculty clinic.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ціборовський Олег Михайлович – к.мед.н., с.н.с., керівник сектору історії медицини ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.

Сорока Володимир Михайлович – науковий співробітник сектору історії медицини ДУ «Український інститут стратегічних досліджень МОЗ України»; пров. Волго-Донський, 3, м. Київ, 02099, Україна.